

усні та письмові відгуки. Кількісними характеристиками позначаються усі методи з числовою оцінкою якостей службовця (методи заданої бальної оцінки, градації, матричний, попарного порівняння, еталону, примусового розподілу, класифікації по порядку, вільної коефіцієнтної оцінки, ситуативної оцінки тощо). Комбінованими характеристиками позначаються різнобічні методи, що ґрунтуються на певній комбінації принципів двох попередніх груп (різнобічні методи експертних оцінок, частоти прояву певних якостей, спеціальних тестів та деякі інші комбінації якісних та кількісних методів, що будуються на попередньому описуванні та оцінці певних ознак, з якими порівнюються фактичні якості об'єкта оцінювання).

Якраз завдяки залученню комбінованих методів і видається можливим досягти поставлених цілей оцінювання, адже вони дозволяють комплексно та всебічно оцінити спроможність посадової особи ефективно працювати в рамках відведених повноважень.

Запровадження ефективного оцінювання сприяє як вдосконаленню публічної служби, так і виявленню та кореляції недоліків в діяльності персоналу публічної служби. Саме оцінка персоналу дає можливість об'єктивно оцінити ситуацію, знайти індивідуальний підхід щодо вдосконалення того чи іншого показника, покращити стиль керівництва, методи впливу на працівників та комплексні показники діяльності управлінського колективу.

Список літератури: 1. Мескон М. Основы менеджмента / Майкл Мескон, Майкл Альберт, Франклин Хедоури; пер. с англ. М. А. Майорова и др. – 2-е изд. – М.: Дело, 2001. – 800 с. 2. Веснин В. Р. Практический менеджмент персонала : пособие по кадровой работе / В. Р. Веснин. – М.: Юристъ, 2003. – 495 с. 3. Беляцкий Н. П. Управление персоналом: учеб. пособие / Н. П. Беляцкий, С. Е. Велесько, П. Ройш. – Мн.: Интерпресссервис, Экоперспектива, 2003. – 352 с. 4. Форсиф П. Развитие и обучение персонала / П. Форсиф; пер. с англ. под ред. В. А. Спивака. – СПб.: Издат. Дом «Нева», 2003. – 192 с. 5. Федосеев В. Н. Управление персоналом организации: учеб. пособие / В. Н. Федосеев, С. И. Капустин. – М.: Изд-во «Экзамен», 2003. – 368 с.

*Кабачек В. В.
м. Харків, Україна*

ВІДОБРАЖЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНО-РОСІЙСЬКИХ ВЗАЄМОСТОСУНКІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКІЛЬНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

На засіданнях історичної секції попередніх конференцій неодноразово велася мова про світоглядні уявлення молодих українців, про те, яке саме сприйняття історії україно-російських взаєможносунків формують в них шкільні підручники з історії. Проте, поруч з ними, досить важливе значення для формування певних усталених історичних стереотипів у школярів мають і навчальні посібники з української літератури: в них прямо чи опосередковано зачіпається досить широке коло історичних проблем (у т.ч. – україно-російських взаєможносунків на різних етапах історичного розвитку двох народів), а кількість годин, що відводиться на вивчення вказаного предмету у шкільних програмах, принаймні не поступається історичному циклу.

Проаналізовані нами різні за характером навчальні посібники з української літератури містять великі історичні довідки, що виходять далеко за межі історико-літературних. Проте ані серед їх авторів, ані серед рецензентів, фахові історики не значаться. При цьому, якщо автори сучасних українських підручників з історії хоча б намагаються в цілому бути історично об'єктивними (інша річ – чи завжди їм це вдається) [1, С. 32–36], то філологи, вочевидь, такими проблемами взагалі не переймаються.

Зокрема, Київська Русь у їх змалюванні фігурує здебільшого як «давньоукраїнська держава», а її літературні пам'ятки – це виключно «давньоукраїнська література» [2, С. 35; 3, С. 47–66; 4, С. 3, 63, 64–75; 5, С. 68; 6, С. 482, 500]. Лише в деяких підручниках з української літератури поруч з названими подекуди фігурують терміни «Київська Русь» та «давньоруська писемність» [2, С. 53, 56]. Зрозуміло, і «Слово про похід Ігорів» – це пам'ятка виключно цієї ж «давньоукраїнської» літератури. З цього приводу особливо вражає досить популярний довідник з української мови та літератури, який чимало провідних вчителів-мовознавців вважають чи не найкращим при підготовці до ЗНО. Фрагмент, присвячений «Слову...», що міститься в ньому, спрямований не стільки на літературний аналіз цієї дійсної перлини давньоруської культури, скільки на спроби довести його виключну «українськість» і заперечити будь-яке право росіян вважати і себе спадкоємцями славетного невідомого автора: «Щоб нав'язати Києву роль васала Московії, московські ідеологи вибирали зі «Слова...» лише те, що можна було пристосувати до провідної імперської ідеї Росії». Автори довідника чимало іронізують з приводу спроб «російської науки» пропагувати цей твір як «національний літературний шедевр» [6, С. 505].

До речі, до «давньоукраїнської» літератури у вказаному посібнику віднесено і досить сумнівну з точки зору джерелознавства «Велесову книгу». Їй присвячено докладний літературний аналіз, лише наприкінці якого міститься одне речення про «дискусійність» щодо достовірності і автентичності цього твору [6, С. 497–500]. (От де б точно авторам не завадив хоч один фаховий історик!).

Досить вільну трактовку спостерігаємо в навчальних посібниках з української літератури і при змалюванні подальших історичних подій. Зокрема в одному з них у якості історичної довідки читаємо: «У XIV – XV ст. українські землі були спустошені *турецькими* [виділено нами, оскільки які «турецькі орди» на українських землях діяли у XIV ст. – не зовсім зрозуміло – В.К.] й татарськими ордами, унаслідок чого розгромлена країна [яка саме – не роз'яснюється, вочевидь, мається на увазі Україна, якої в цей час реально не існувало – В.К.] була поділена сусідами: Галичину захопили поляки, Закарпаття – угорці» [2, С. 59]. Знов таки, не зовсім зрозуміло: чи Галичина і Закарпаття – це всі Українські землі з точки зору авторів-філологів, а якщо все ж таки – ні, що ж з рештою? В іншому підручнику щодо трагедії М. Старицького «Маруся Богуславка» бачимо наступне: «Дія п'єси відбувається в той час, коли Україна щороку зазнавала нападів татаро-турецьких орд і польської шляхти [7, С. 73]. Тобто, перебування українських земель у складі Литви і Польщі, а згодом – Речі Посполитої трактується як «напади польської шляхти».

Зрозуміло, подібні «роз'яснення» і «довідки» не стільки роз'яснюють, скільки заплутують учнів. Проте, вочевидь, це дуже мало турбує їх авторів. Навіть неодноразові цитати з висловлювань професійних істориків, притаманні за структурою підручникам з української літератури видавництва «Грамота», серед авторів яких неодмінно фігурує О. М. Авраменко, присвячені не історичним фактам, а виключно їх інтерпретаціям, при

чому – у «потрібному» напрямку. Невипадково, цитується переважно М. Грушевський, а не сучасні фахівці-історики [7, С. 78, 80]. Тобто, для авторів-літературознавців, які беруться трактувати історичні події, розвиток історичної науки зупинився сто років тому. До речі, серед тих, чий висловлювання вшановані честю бути цитованими у згаданих підручниках, неодноразово фігурує такий «авторитет» у тлумаченні громадсько-політичного значення творчості українських поетів і письменників як С. Петлюра [7, С. 111, 245] та відомий галицький ксенофоб С. Томашівський, якого позиціоновано як «історика» і «літературознавця». Цитата з останнього, що наводиться без серйозних коментарів, стверджує зокрема: образ Антося Корецького з твору М. Старицького «Облога Буші» (польський магнат, який намагався примирити українців і поляків під час буремних подій Визвольної війни) – взагалі нереальний (таких поляків в принципі бути не могло), а М. Старицький погано знає історію [7, С. 81].

Що ж до Визвольної війни під проводом Б. Хмельницького та однієї з її важливих подій – Переяславсько-Московської угоди 1654 р., у яку поєднують січневі двосторонні переговори і козацьку раду в Переяславі та певний «другий раунд» переговорів у Москві, що завершився підписанням жалуваної грамоти царя Олексія Михайловича, відомої під назвою «Березневі статті» – то для авторів-літературознавців цей величезний вибух народного незадоволення, який призвів до фактичної ліквідації феодальних порядків, цікавий лише одним – тим, що «український народ *відновив* [виділено нами – В.К.] свою державність» [2, С. 210]. Події ж 1654 р., як вони намагаються переконати школярів, носили фатальний, виключно негативний характер, бо «після підписання Переяславської угоди 1654 року Україна... стала колонією, сировинною базою Москви, а народ був перетворений на «малоросів» [6, С. 512; 2, С. 59].

Те саме спостерігаємо практично у всій навчальній літературі з даного шкільного предмету. Ось, наприклад, ще одна цитата: «Угода між Росією та Україною, підписана в місті Переяславі, дістала назву Переяславська й проголошувала возз'єднання цих двох держав на рівноправних засадах, проте Росія не дотримувалася цього договору» [2, С. 210–211]. Знов бачимо досить «вільне» поводження з історичними фактами. Ніякої угоди в Переяславі не підписувалося (це було зроблено пізніше в Москві), «Переяславською» найчастіше називають угоду не Богдана Хмельницького, а його сина – Юрка («Переяславські статті» 1659 р.), ніякого «возз'єднання» не проголошувалося (цар погодився взяти Військо Запорозьке під свою «високу руку»), тим більше угода не була «рівноправною» (вона передбачала зверхність московського царя при збереженні значної самостійності Війська Запорізького та його гетьмана у внутрішніх і зовнішніх справах), а «не дотримувалася цього договору» в подальшому не тільки «Росія» (Московське царство), його неодноразово порушували і українські гетьмани (не надто дотримувався вказаної угоди і сам Б. Хмельницький).

Вочевидь, стільки фактологічних помилок в одному реченні – не випадковість. Головне для наших літературознавців, що взяли за історію – не факти, а їх оцінка, яка в даному випадку зводиться до цілковитої демонізації Переяславсько-Московської угоди, що є нічим іншим, як вкрай спрощеною антитезою позиції офіційної російської монархічної історіографії, яка її, навпаки, фетишизувала. Подібні досить примітивні підходи були характерними для істориків певних ідеологічних спрямувань XIX ст., що виконували, насамперед, конкретне політичне замовлення – чи то українських націоналістів, чи то великоросійських шовіністів.

Подекуди явна поверховість у галузі історичних знань призводить до досить комічних речей. Зокрема, упорядник однієї з шкільних літературних хрестоматій, який тримається вищесказаного націонал-державницького підходу, говорить про «Визвольну війну 1648–1654 років» [5, С. 78], і тим самим, мимоволі, стає на позиції, насамперед, «імперських» та, почасти, радянських істориків, що зводили всі прагнення українського народу у вказаних подіях саме до «возз'єднання» з Росією (власне, це і символізувало події 1654 р., які й обиралися як верхня межа «Хмельниччини»). Проте вже досить давно переважна більшість істориків, незалежно від їх методологічних позицій, вважають Переяславсько-Московську угоду 1654 р. лише одним з багатьох, хоча і важливим, епізодом Визвольної війни середини XVII ст. та, відповідно, визначають її хронологічні межі (чи то як самостійного явища, чи то як першого етапу так званої «Української революції» – не принципово) як 1648–1657 рр. Небажання розбиратися у таких історичних «дрібницях» призводить шановних філологів до ситуації, у якій вони суперечать самі собі, застосовуючи хронологію своїх прямих опонентів.

І це стосується не лише історичних «довідок», а й власне літературної спадщини. Мабуть, найбільш показовим, з точки зору тематики нашої конференції, є поради щодо вивчення творчості М. Старицького, з якою учні здебільшого знайомляться у 10-му класі. У вже згадуваному аналізі «Облоги Буші» в шкільному підручнику його автори безапеляційно стверджують, що «Михайло Старицький ставить за мету виховувати українську за духом [курсив авторів – В.К.] людину, долати імперські упередження і стереотипи». На доказ цього наводиться уривок із «зачину» самого роману, в якому йдеться про зовсім інше: про трагізм взаєностосунків «двох кривих народів» – українців і поляків, які вчинили розраду та братовбивство, а також міститься нейтрально-позитивна згадка про царя Олексія Михайловича та наслідки Переяславсько-Московської угоди [7, С. 78].

Що ж до найбільшої за обсягом у творчості цього митця трилогії «Богдан Хмельницький», їй приділено значно менше уваги. У підручнику навіть не згадується, що вона написана російською мовою. Головне в трилогії, як запевняють учнів – це «глибока віра в історичну перспективу державності України» [7, С. 75]. Вочевидь, це розраховано виключно на тих, хто ніколи не читав і не збирається читати вказаний роман-епопею. Зокрема, М. Старицький, при змалюванні Переяславської Ради та подій, що їй передували, зображує позицію Б. Хмельницького як однозначно проросійську та, як на нашу думку, аж занадто вірнопідданську стосовно «царя православного», що важко пояснити виключно цензурними міркуваннями. Досить символічними є і назви всіх трьох частин роману (особливо – третьої): «Перед бурей», «Буря» і «У пристани», які чітко символізують позицію автора щодо кінцевої мети повстання (цілком відповідно до офіційної точки зору за часів Російської імперії). Дійсно, важко шукати чорну кішку у темній кімнаті, особливо якщо вона там відсутня!

Ще помітніший відверто антиросійський запал, який видається за нібито «патріотизм» у історичних довідках щодо трагічних часів Руїни. Тут автори навчальної літератури однозначно тримаються сумнозвісної логіки: «Ті українські гетьмани (і представники старшини), що служили Москві – зрадники і запроданці, а ті, що воювали з Московою (при цьому плазуючи перед Варшавою і Стамбулом, про що краще не згадувати) – справжні герої і патріоти України». Зокрема, у коментарях до роману Ю. Мушкетика «На брата брат», учням роз'яснюється, що він присвячений часам, «коли гетьман Іван

Виговський зробив відчайдушну спробу повернути Україні втрачену незалежність» [8, С. 659]. Зрозуміло, ані про його профеодальну політику, яка викликала чисельні козацько-селянські повстання, ані про надзвичайно криваві розправи з незадоволеними діяльністю цього гетьмана, ані про те, що так звана «незалежність» була не чим іншим, ніж розривом з Московією і поверненням до складу Речі Посполитої, не згадується.

У такому ж ключі інтерпретується і історичне тло, на якому розгортаються події драматичної поеми Л. Українки «Бояриня». Цей, вочевидь, далеко не найсильніший з художньої точки зору, написаний поспіхом, твір видатної української поетеси включено до обов'язкового вивчення школярами (поруч із блискучою «Лісовою піснею») далеко не випадково. З точки зору наставників українських учнів, в ньому Л. Українка «осягає психологічну природу імперського поневолення, національної зради» [7, С. 210], вона «рішуче засудила будь які компроміси з ворогом, проголосила гасло збройної боротьби за обстоювання національних інтересів» [6, С. 684]. Хто є цим ворогом – запитувати зайве: зрозуміло – «кляті москалі». Як запевняють школярів, події драми відбуваються «саме тоді, коли після смерті Б. Хмельницького Московщина порушила угоди, укладені на Переяславській раді. Через войовничу політику царизму [зрозуміло – це найважливіше! – В.К.] й розбрат між окремими представниками козацької старшини [а це – прикрі дрібниці – В.К.] Україна перетворилася на руїну».

Відповідно, козацька родина головної героїні Олени викликає захоплення, бо в ній «нормою були державні настрої» [7, С. 210], а її брат Іван «залишається [на відміну від «підмоскаленка» Степана – чоловіка Олени – В.К.] справжнім патріотом рідного краю» [7, С. 211], тобто – обстоює антимосковські позиції і служить гетьманові П. Дорошенку. Останній же передав Україну «під відносно символічну зверхність Туреччини» [6, С. 683]. Про те, що останнє призвело до страшних турецько-татарських погромів на Правобережжі, чисельних насильств над українським населенням і наруги над християнською вірою (все це, власне, призвело до стрімкого падіння авторитету П. Дорошенка, який вимушений був скласти гетьманську булаву і здатися на милість московському цареві), автори посібників не згадують. А ось Степан – це «пристосуванець», бо служить Москві, де й проживає, бо отримав боярство. Але «навіть таким вірним прислужникам Москва не вірить, ... вони завжди перебувають під пильним наглядом» [7, С. 211]. Зрозуміло, про те, що Степан опинився у Москві, рятуючись від розправи з боку пропольськи орієнтованого І. Виговського, який відібрав у його батька і землю, і майно – практично не згадується. І, дійсно, навіщо перевантажувати пам'ять школярів «зайвими» історичними або сюжетними «деталлями»!?

Тобто, в наявності – свідоме перекручення, примітивізація і історичних подій, і змісту літературних творів, які їм присвячені. Виявляється, проблема – не у трагедії українців, що через власний розбрат і драматичні обставини вимушені служити не своїй Батьківщині, а іноземним володарям, які рвуть багатостраждальну, спливаючу кров'ю в муках Руїни, Україну на шматки. Власне, це бачили і Л. Українка, і Ю. Мушкетик, проте вперто не хочуть помічати автори шкільних посібників, що намагаються по-своєму тлумачити їх творчість. З точки зору цих «знавців» історії, проблема у «діаметрально протилежному ставленні до факту Переяславської угоди», бо ті, хто її схвалюють – «пристосуванці», а хто ні – «національно свідомі». Відтак, Іван і Степан – це «дві полярно протилежні життєві настанови [курсив авторів – В.К.] української еліти – войовничої патріотичної і пристосованської» [7, С. 211].

У подібному ж дусі у вказаних підручниках з української літератури (всі, до речі, мають гриф Міністерства освіти і науки) згадуються і складні події вітчизняної історії XVIII–XX ст. Вони інтерпретуються авторами з певних ідеологічних позицій, які проголошуються досить відверто: «Розмови про національні (інтернаціональні) цінності на противагу національним – це, як правило, усього лише засіб маскування імперських зазіхань тієї чи тієї [так в тексті – В.К.] нації». Загальнолюдські ж цінності у такому контексті фігурують лише з епітетом «так звані» [7, С. 6]. Тобто: нація – понад усе, а національні інтереси – понад інтереси особистості, понад природні права людини, понад загальнолюдські цінності. Тільки ось хто визначає: що відповідає «національним інтересам», а що ні (так само – «класовим інтересам» і т. ін.)? Черговий «вождь всіх народів», «фюрер», «великий кормчій»?

Найголовнішою ж метою і досягненням людства для наших шановних авторів є незалежна держава, бо вона «єдина є найважливішим гарантом виживання культури та повноправного входження нації до європейської та міжнародної спільноти» [8, С. 6]. Питання про те яка саме держава є тим «гарантом» в принципі не ставиться, головне щоб вона була «незалежною». Проте, здається, одна з провідних європейських націй у 1933–1945 рр. мала власну цілком незалежну державу, а ось яким «гарантом виживання культури» чи то «повноцінного входження до європейської та міжнародної спільноти» вона була – запитувати зайве.

Отже, хоча школа і освіта взагалі в Україні офіційно відокремлені від політики, ми бачимо цілком свідому спробу нав'язування молодому поколінню певної націонал-тоталітарної ідеологічної доктрини, згідно якої держава вища за суспільство, нація вища за особистість, а патріотизм підмінюється ксенофобією. Саме під таким кутом зору пропонують шановні філологи юним українцям дивитися на вітчизняну історію взагалі та на україно-російські взаєностосунки зокрема. Якщо ж історичні факти або реальний зміст літературних творів засвідчують протилежне – тим гірше для фактів та літературних творів: їх знати не обов'язково. Особливо небезпечним є подібне виховання, якщо згадати: останнім часом ми маємо справу з «нечитаючим» поколінням. Здебільшого учні читають дуже мало, у тому числі майже не читають художні твори українських митців. А ось вказані підручники, довідники та глави з хрестоматій (з усіма їх перекрученими інтерпретаціями) прочитає переважна більшість: готуватися ж до ЗНО якось треба! Проте, навряд чи сучасній Україні потрібні такі «плоди просвещения», що базуються на досить примітивних «державницьких» і «народницьких» схемах, притаманних XIX ст.: на дворі вже століття XXI!

Список літератури: 1. Переяславская рада: ее историческое значение и перспективы развития восточно-славянской цивилизации: сб. науч. трудов: по материалам IV Междунар. науч.-практ. конф. 9–11 декабря 2009 г. / Под ред. А. Г. Романовского, Ю. И. Панфилова. – Харьков: НТУ «ХПИ», 2010. 2. Авраменко О. М., Дмитренко Г. К. Українська література підручн. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закладів. – К.: Грамота, 2009. 3. Авраменко О. М., Дмитренко Г. К. Українська література: підручн. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закладів. – К.: Грамота, 2008. 4. Міщенко О. Українська література: підручн. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закладів. – К.: Генеза, 2008. 5. Українська література. 9 клас: Хрестоматія – довідник / Упорядник О. І. Борзенко. – Харків: Ранок, 2011. 6. Новий довідник: Українська мова. Українська література: 5-е вид. – К.: ТОВ «Казка»,

2008. 7. Авраменко О. М. Пахаренко В. І. Українська література: підручн. для 10 кл. загальноосвітн. навч. закладів. – К.: Грамота, 2011. 8. Українська література. 11 клас. Хрестоматія / Упорядники О. І. Борзенко, М. П. Сподарець. – Харків: Ранок, 2005.

*Качахідзе Д. М.
м. Харків, Україна*

УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКЕ ЗБЛИЖЕННЯ 2000–2004 РР.

За два десятиріччя свого розвитку українсько-російські відносини були відзначені певними позитивними досягненнями, але й разом з тим виявили ряд суперечностей, які було важко подолати з огляду на їх історичну обумовленість та різницю у геополітичних орієнтаціях обох країн.

Обидві країни можна віднести до найбільших європейських держав. Росія є також світовою державою у Євразійському геополітичному просторі з притаманними цьому статусові особливими інтересами, тоді як Україна є державою суто європейською, тобто її власні національні інтереси більш дієво можуть виявляти себе через структури загальноєвропейських інтересів.

Об'єктивно Росії потрібна саме незалежна, сильна, демократична Україна, так само, як і Україна потребує, щоб на її північно-східних кордонах існувала сильна демократична держава з прозорими і толерантними правилами зовнішньополітичної поведінки. Тенденції демократичного розвитку обох держав підтримує і вся європейська спільнота, яка чудово розуміє, що стабільність у східній частині Європи залежить насамперед від стабільності і прозорості українсько-російських відносин.

Восени 2000 року намітився поворот української зовнішньої політики в бік більш тісного економічного співробітництва з Росією, який і набув визначених рис в січні-квітні 2001 р. У вересні 2000 р. представляючи в МЗС нового міністра закордонних справ А. Зленка, на зміну занадто прозахідного Б. Тарасюка, президент Л. Кучма зажадав нарешті знайти позитивний алгоритм у відношеннях із Росією, що буде спрямований не на конфронтацію, а на взаємовигідне співробітництво. Ілюзії і стереотипи, що виникли за десять років суверенітету України і Росії, повинні бути замінені реалізмом і прагматизмом у зовнішній політиці обох країн [2, С. 4].

Період 2001–2004 характеризується масштабним зростанням російської економічної і політичної експансії у відповідності до обраної новою владою РФ стратегії на реінтеграцію пострадянського простору [1, С. 3].

Важливим елементом політики Кремля є використання економічного тиску на ті держави СНД, які відмовляються від більш тісної інтеграції. Серед пріоритетів зовнішньої політики одним з головних залишається захист прав російськомовного населення та підвищення ролі російської мови у пострадянських країнах [5, С. 36].

Російські фінансово-промислові угруповання мають істотні економічні інтереси в Україні, що стимулює їх прагнення будь-якими шляхами закріпити та поширити свої впливи на Україну, насамперед, створити систему лобіювання своїх інтересів в українському політикумі.

У 2001–2004 рр. в українсько-російських відносинах спостерігалось пожвавлення економічного співробітництва, підвищувався товарообіг. Навіть застарілі болючі точки ро-